

*Інна Володимирівна ГОЛУБОВИЧ,
доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри філософії
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
(Одеса, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-3459-3417>
golubinna17@gmail.com*

БІОІСТОРИОГРАФІЧНИЙ «ПЕНТАКЛЬ» ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ ПОПОВОЇ

У публікації корпус монографій відомої одеської дослідниці, історика-методолога, професора Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Тетяни Миколаївни Попової представлений як тематична, проблемна, стильова цілісність. У 2007–2021 рр. було видано п'ять книжок: «Істориографія в лицах, проблемах, дисциплінах: Из истории Новороссийского университета» (Одеса, 2007), «Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций» (Одеса, 2017), «Дисциплінарний образ науки: підходи и понятия» (Одеса, 2019), «Авто-био-историографические заметки» (Одеса, 2020), «Петр Михайлович Бицилли: портрет в манере “сфумато”» (Одеса, 2021»). Основними напрямками дослідження авторки є дисциплінарна історія істориографії, біоісториографія і регіональна істориографія, біциллієзнавство. Наголошується, що Т. М. Попова сформулювала власний образ науки — проблемно-дисциплінарний, структура якого складається з двох взаємопов'язаних інституційних пластів: проблемна організація науки (так званий передній край науки — проблемно орієнтовані дослідження) і дисциплінарна організація науки, компоненти якої — наукова і навчальна дисципліни. Доведено, що представлений корпус праць суттєво збагатив інтелектуальний ландшафт вітчизняної історичної науки та міждисциплінарної гуманітаристики.

Ключові слова: Т. М. Попова, П. М. Біциллі, біоісториографія, дисциплінарний образ науки, дисциплінарні повороти, біографічний поворот, біо-портрет, біо-модель, манера та принцип «сфумато».

Справжнє творче акме характерне в останні роки для відомого українського історика-методолога, професорки Одеського національного університету Тетяни Миколаївни Попової. Протягом 2007–2021 років вона написала і видала п'ять книжок, які викликали значний резонанс серед дослідників, що представляють не лише історичну науку, а й ширше міждисциплінарне коло гуманітаристики. Це — «Істориографія в лицах, проблемах, дисциплінах: Из истории Новороссий-

ского университета» (Одеса, 2007), «Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций» (Одеса, 2017), «Дисциплинарный образ науки: подходы и понятия» (Одеса, 2019), «Авто-био-историографические заметки» (Одеса, 2020), «Петр Михайлович Бицилли: портрет в манере “сфумато”» (Одеса, 2021») [10, 11, 12, 13, 14].

Усі книжки взаємопов'язані між собою за багатьма ознаками:

- *за тематикою* (основними напрямками дослідження автора є дисциплінарна історія історіографії, біоісторіографія і регіональна історіографія, біциллієзнавство);

- *за стрижнем* (історіографія як історія історичної науки);

- *за стилістикою* (авторська неповторна манера письма, мозаїчно-фрагментний підхід до конструювання тексту (концептуально навантажені епіграфи, ремарки, екскурси, біо-етюди, абрисы, штрихи тощо), синтетичне поєднання теоретичних розділів із конкретно-історіографічними;

- *за принципом повтору* — смислового, композиційного, структурного — як визначальної характеристики структури тексту-пентакля (усі книжки багато в чому містили матеріал попередніх опублікованих статей із доповненнями, корекцією і виправленнями; кожна наступна книжка органічно пов'язана з попередніми, тому авторка використовувала метод повторів — дублювалися цитати, епіграфи, думки, фрази, абзаци та ін., але в певному іншому, новому контексті і з конкретною цільовою установкою; ідея повторів була запозичена у Ф. Броделя і особливо — у П. М. Біциллі.

Смислову єдність усьому «п'ятикнижжю» надає також вірність історика-методолога особливо шанованим нею мислителям. Це насамперед Акутагава Рюноске, Мішель Фуко, Іммануїл Валлерстайн, Рендалл Коллінз, П'єр Нора, Ян Парандовський, Ерік Соловйов, Петро Біциллі. Останнього — історика, теоретика-методолога історичної науки, культуролога, видатного представника професорсько-викладацької корпорації Імператорського Новоросійського університету, Т. М. Попова, яка гідно продовжує традиції цієї славетної корпорації, виділяє пріоритетно.

Після загальної характеристики всього корпусу текстів звернемося до стислого огляду кожного з них. Перша книга— «Історіографія в особах, проблемах, дисциплінах: З історії Новоросійського університету» (Одеса, 2007) [13] була написана до 75-річчя історичного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, студенткою, аспіранткою, викладачкою, професоркою якого Т. М. Попова була з 1966 до 2015 рр. Цю працю авторка вважає базовою: у ній сконцентрована вся вихідна дослідницька проблематика і основна

джерельна база, насамперед архівна. У пошуках оптимальної структури та шляхів розв'язання проблеми поєднання теоретичних і конкретно-історичних / історіографічних сюжетів дослідниця звертається до текстів П. М. Біцилли, зокрема, до його «Нарисів історії історичної науки» (Прага, 1925) [2]. Біцилли-«екскурси» дали змогу з'єднати різноплановий матеріал: за змістом у книжці три великі конкретно-історіографічні розділи («Проблемно-дисциплінарна структура історичних досліджень у Новоросійському університеті», «Олексій Іванович Маркевич: портрет в інтер'єрі», «Долі вчених» (біо-етюди про Є. М. Щепкіна, В. Е. Крусмана і П. М. Біцилли) і чотири теоретичні екскурси: «про історіографічний процес», «про історіографічні моделі», «про інституціалізацію історіографії», «про біоісторіографічні дослідження». Вступна і заключна частини праці також переважно теоретично насичені і демонструють авторський підхід до розуміння історіографічної науки в дисциплінарному, регіональному та персональному вимірах. У заключній ремарці «Вступу» авторка розкриває пояснювальну тріаду змісту і обраної форми книжки: «Про сюжети», «Про стиль», «Про наміри» [13, с. 19–20]. Квінтесенція авторської індивідуальної позиції сформульована так: «Автор далекий від конструювання синтетичних полотен, прямих узагальнень і позитивної категоричності, від хрестоматійної «пояснювальності» і квазінаукової повчальності. Ця «версія» — одна з «можливих траєкторій нашого погляду „назад” і в „себе”» [13, с. 20]. Цей принцип Т. М. Попова сповідує і в наступних книжках.

Друга монографія — «Життєпис ученого-історика на перехресті історіографічних традицій» (Одеса, 2017) [12] присвячена проблемам біоісторіографії і регіональної історіографії. Частина перша «Біоісторіописання в контексті інтелектуальних стратегій» присвячена теоретико-методологічним проблемам біографістики загалом і біоісторіографії — складової частини історіографічної науки. Частина друга «З історії Одеського (Новоросійського) університету» містить сім біо-етюдів, присвячених професорам університету (О. Г. Брікнеру, О. І. Маркевичу, Є. М. Щепкіну, Є. П. Тріфільєву, В. Е. Крусману, А. В. Флоровському і П. М. Біцилли), а також просопографічний портрет кафедральної корпорації русистів у Новоросійському університеті [12, с. 410–430]. Такий сюжет (хоча і в лапідарному викладі) уперше представлений в українській історіографії.

Особливо корисним для кожного дослідника, залученого в поле біографістики і біоісторіописання, є авторська біографічна модель [12, с. 43–49]. Модель-«запитальник», як презентує її сама авторка, орієнтована на пошук біоінформації для аналізу життя і творчості вчених-істориків у системі дореволюційних університетів. Але ж я

наполягаю на тому, що цей варіант біоісторіографічної моделі з урахуванням можливих трансформацій відповідно до тієї чи іншої дисциплінарної програми може стати вихідним і нормативним для будь-якого дослідження в галузі інтелектуальної біографії. До того ж вона може стати регулятивом для створення біомоделей-запитальників у будь-якій іншій сфері біографістики. Можливо, із таким «розширенням» Т. М. Попова і не погодиться. Наведемо як приклад деякі рубрики: категоріальний профіль (прихильність до філософської системи, онтологічні категорії (теорії історичного розвитку), гносеологічні категорії (теорія історичного пізнання, стиль мислення (культурно-історична характеристика): просвітницький, позитивістський, неоромантичний (їх комбінація), історіографічний стиль (нарратив: сценарії, структура і архітектоніка тексту), наукове кредо; концептуальні погляди, історіографічна класифікація, приналежність до напряму, течії, школи (самоідентифікація вченого, ставлення до наукової корпоративності), категоріальний стиль (світоглядний) тощо. Така біоісторіографічна мікрофізика та інтелектуально-біографічна «дрібна пластика» в цьому разі не є дробленням та фрагментацією життєпису, а, навпаки, способом набуття широкого смислового горизонту, вектора «від біографії до Долі», атмосфери «сфумато», про яку спеціально йдеться в останній із виданих книжок.

Третя монографія — «Дисциплінарний образ науки: підходи і поняття» (Одеса, 2019) [11] — сфокусована на проблемах дисциплінаризації і інституціалізації наукового знання. Т. М. Попова стала однією з перших, хто порушив проблему дисциплінарного повороту в науці. Цьому передувало звернення авторки до проблем дисциплінарної структури науки і дисциплінарної історії (зокрема, історіографії). Нова дослідницька проблематика була тісно пов'язана з навчальною роботою: протягом багатьох років Т. М. Попова викладала бакалаврам спецкурс «Історія історичної науки (дисциплінарна історія)». Проблема дисциплінарності авторка почала розробляти тоді, коли багато вчених дисциплінарну організацію науки визнавали анахронізмом. Незважаючи на «моду в історіографії», Т. М. Попова продовжувала свою лінію досліджень, сформулювавши власний образ науки — проблемно-дисциплінарний, структура якого складається з двох взаємопов'язаних інституційних пластів: проблемної організації науки (так званий передній край науки — проблемно орієнтовані дослідження) і дисциплінарну організацію науки, компоненти якої — наукова і навчальна дисципліни [11, с. 156–158].

Однією з найважливіших для сучасної філософії та гуманітаристики є проблематика «поворотів» — фундаментальних парадигмальних, методологічних зсувів в інтелектуальному та культурному полі

(полях). Фіксується розмаїття різних «turn», формується дискурс/дискурси «поворотів». Ця складна, іноді заплутана й строката тематика набуває ґрунтовної рецепції в монографії з погляду взаємозв'язку «поворот — дисципліна» [11, с. 57]. Жоден науковець-гуманитарій не зможе залишитися байдужим до першого розділу «Сучасна наука в просторі “поворотів”» [11, с. 13–90]. Для мене (сподіваюсь, що й для читачів «Української біографістики...») особливо цікавою та евристично плідною стала здійснена Т. М. Поповою глибока аналітика «біографічного повороту», який, до речі, не так уже часто потрапляє в поле спеціальної уваги сучасних дослідників. Особливістю підходу дослідниці до «поворотів» є погляд на них із позиції історика, а не «чистого» теоретика, вона намагається перетворити дискусії високого рівня абстракції в смисловий горизонт та інструментарій саме історичної науки, у складник «ремесла історика». У розділі «Варіації на тему» запропоновано авторську інтерпретацію процесів дисциплінаризації трьох галузей гуманітаристики: біографістики, історіографії та біциплієзнавства; авторка проаналізувала специфіку «дисциплінарного руху» цих сфер знання і підсумковий формат — науковий статус кожної з них нині [11, с. 253–337]. Акцентування проблем дисциплінарної науки в працях багатьох зарубіжних та українських учених (О. А. Удод, Я. В. Верменич та ін.) свідчить про правильний напрям, обраний Т. М. Поповою.

Четверта книжка «Авто-біо-історіографічні нотатки» (Одеса, 2020) [10] — не монографічна, вона є різновидом мемуарної літератури і присвячена одеському істфаку (історичному факультету ОНУ імені І. І. Мечникова). У передмові, яка названа «Штрихи попередні», уточнюється жанр книжки: не канонічні мемуари, а «калейдоскоп образів», образів людей, ситуацій, зустрічей, «які сприяли саме такій конфігурації всяких перипетій, якими був насичений мій шлях» [10, с. 6]. І оскільки сучасна міждисциплінарна гуманітаристика, служінню якій присвятила себе авторка і головна героїня «Авто-біо-історіографічних нотаток», легітимувала «право на інтертекстуальність», відкритий взаємний діалог і спів-присутність текстів, Автора і Читача, дозволює собі доповнити жанрову специфіку книжки метафорою «магічний кристал», приводи для якої дає, зокрема, і магічний, таємничий фрагмент книги — «Астрологічні оди». Т. М. Попова творчо і новаторськи підходить до архітектоніки своїх книжок. Назви розділів, відступів, приміток, екскурсів, додатків завжди глибоко методологічно продумані і завжди дуже індивідуальні (наприклад, режими письма: ремарка-анонс, ремарка-екскурс, ремарка-теза, ремарка-штрих, акцент, абрис тощо). За яскравими назвами «Авто-біо-історіографічних нотаток» — «штрихи попередні», «штрихи підсумкові», «індивідуаль-

ний маршрут: контур» тощо — ядро авторської концепції і майже тематичний строгий розрахунок.

Структурно книга містить різноплановий матеріал: автобіографічний («Індивідуальний маршрут: контур»), спогади про вчителів і колег, про істфак 1960-х — початку 2000-х рр. («Слідами минулого: фрагменти»), поетичні опуси («Із особистого архіву»: жартівливі «Астрологічні оди», присвячені вчителям, колегам і близьким), біо-бібліографію, літературу про автора і фотогалерею. Мемуарний жанр не заперечує основну лінію дослідницьких інтересів Т. М. Попової — історіографічну спрямованість. У ній представлені: портрети представників викладацького складу факультету в значному часовому діапазоні, роздуми про історичну освіту в порівняльному аспекті, думки авторки (що є своєрідним «категоричним імперативом») про специфіку історичної науки. Вірність учителям, вірність «атмосфері того колишнього життя, аж ніяк не такого однозначного, як його намагаються зобразити» [10, с. 7] — один із найглибших моральних уроків «Авто-біо-історіографічних нотаток». Це високий модус вірності, розважливої, ясної (тією ясністю, яка досягається очима, омитими сльозами), збагаченої досконалим знанням макро- і мікрофізики історичної тканини. Тетяна Миколаївна живе у «великому часі» смислів, активно чинить опір миттєвим вирокам. «Історик має читати все, оскільки все є історичними пам'ятками свого часу — у цьому я переконана беззастережно!» [10, с. 121]. Цей власний «категоричний імператив» підсумовує один з автобіографічних сюжетів, який змушує задуматися уважного читача.

П'ята книжка — монографія «Петро Михайлович Біциллі: портрет у манері „сфумато“» (Одеса, 2021) [14], як свідчить анотація, «присвячена Петру Михайловичу Біциллі (1879–1953), професору Новоросійського (Одеса) і Софійського університетів, видатному історику з широким діапазоном гуманітарного знання, на долю якого трагічно вплинула геополітична катастрофа початку ХХ століття. Авторка пропонує власну версію персональної історії вченого і його спадщини з акцентом на проблеми джерельної бази, стереотипів у трактуванні низки питань і помилок фактографії в сучасній літературі. Основну увагу приділено чотирьом блокам проблем: генеалогія і сімейна історія; наставники і школа; еволюція структури наукових досліджень; теоретико-методологічне кредо. Фокус авторської інтерпретації — історіографічний» [14, с. 3]. Отже, дослідниця знову зберігає вірність і своєму головному «парадигмальному» герою — П. М. Біциллі, і історіографічній настанові. Вибір підзаголовка в назві — «Портрет у манері „сфумато“» — висвітлює початкову ідею авторки: «сфумато» — це «метафора, сенс якої — невловимість, незбагненність, невичер-

пність біографічного проникнення в таємниці особистості. «Людина не дорівнює своїй біографії»: світ історичного буття, що безпосередньо сприймається дослідником, як сказав колись П. М. Біциллі, — «хаотичний і безладний, життя людини наповнене дрібними подіями — „хаосом побуту”, який у підсумку визначає доленосні „силові лінії”, а саме вони детермінують і пронизують творчий процес. Відносне подолання цієї „хаотичності” полягає у проникненні в розмаїття взаємин ученого з навколишнім світом людей, світом ідей і світом речей» [14, с. 8]. Так авторка творчо розвиває ідеї Ю. М. Лотмана, який через концептуалізацію метафори та живописної манери «сфумато» запропонував новий модус текстуального біографічного портрета [8].

Поки що виокремлює лише суттєві смислові акценти книжки, здійснені за вказаним вище принципом повтору щодо всього біографічного пентакля. Тут я дозволю собі власну інтерпретацію «сфумато» в моделі Т. М. Попової: «сфумато» не лише манера, це — принцип архітекτονіки та ідейного задуму. Згущення значущих смислових повторів і утворює дослідницьке «сфумато».

По-перше, Т. М. Попова намагається протистояти «подвійному забуттю» свого героя. «...Висловивши блискучі наукові ідеї, П. М. Біциллі через обставини не увійшов до історіографічної класики, його ім'я двічі було забуто: Радянська Україна викреслила його зі своєї офіційної науки як емігранта, а соціалістична Болгарія затаврувала як “буржуазного вченого”. Трагічний модус біографії П. М. Біциллі зумовив тривалий період „замовчування“» [14, с. 8].

По-друге, дослідниця посилює тезу «повернення імені» — не просто «увійшов», а «увірвався» в міжнародний науковий простір. А інтерес до наукової спадщини Біциллі, величезного масиву творів із різних проблем історії та соціології, філософії та культурології тощо — «сформував самостійний пошуковий ландшафт». Т. М. Попова акцентує, що «в цю спадщину входить і сам Образ Ученого з його глибокою інтелігентністю, енциклопедичною освіченістю, неймовірною скромністю... безкомпромісною відданістю Науці <...>. Основним змістом його життя було — вивчати і викладати історію, бо насамперед він був блискучим істориком. За яку б тему не брався П. М. Біциллі, саме “історичний / історіографічний стрижень” давав йому змогу розв'язувати найскладніші філософські, літературознавчі, культурологічні та політичні проблеми <...>. Нині з повною впевненістю можна зробити висновок: Петро Михайлович Біциллі належить до тих учених, масштабність спадщини яких зростає в міру наближення до них» [14, с. 7].

По-третє, теза, яке впливає з попередньої цитати: «історичний / історіографічний стрижень» домінує щодо будь-яких інших дисцип-

лінарних образів: філософ, культуролог, філолог. Це — продовження тривалої полеміки, відповідальна відповідь Т. М. Попової на ідею «перетворення» історика на філолога чи культуролога, яку часто висловлюють інші дослідники, що вивчають спадщину П. М. Біцилли.

А я наважуся на не-оптимістичну тезу: зараз ми перебуваємо в ситуації «потрійного» забуття цього вченого, який багато в чому виявився некомфортним для спрощених та ідеологізованих історичних наративів, що формуються в сучасній Україні і часто претендують на монополію. Але ж це не дивно для Петра Михайловича: він завжди був «некомфортним» для занадто ідеологізованих версій філософії історії: варто згадати драматичну історію його взаємин з евразійцями та евразійськими ідеологами. Тому вважаю вихід нової книжки про видатного вченого майже через 30 років після його символічного повернення і на тлі досить розлогої міждисциплінарної біцилліани [1], справжнім науковим та етичним учинком, який відповідає «категоричному імперативу», обраному авторкою.

Свідомо залишаю поза увагою конкретно-історичний, фактологічний складник монографії, бо хочу запросити до розмови з приводу поданого в ній історіографічного портрета П. М. Біцилли своїх добрих колег та однодумців по «біциллієзнавчому» колу, який перетворився на символічний *Invisible College* вчених, що не знає національних, дисциплінарних та інших кордонів. Моє запрошення насамперед звернене до одеського історика Валерія Левченка та болгарської незалежної дослідниці Тані Галчевої, які мають і свої авторські біцилліани. Їм варто присвятити окрему публікацію. Зазначу лише, що В. В. Левченко — один із найкращих учнів Т. М. Попової, а Т. Н. Галчева, за свідченням самої героїні цієї рецензії, багато років тому своїми аспірантськими публікаціями про П. М. Біцилли надихнула її, уже зрілого історика, змінити «інтелектуальний маршрут».

Усі книжки, що становлять творчий пентакль Тетяни Миколаївни Попової, викликали значний резонанс серед науковців України та за її межами. Назвемо зараз лише вітчизняних її співбесідників, які відгукнулися змістовними рецензіями (І. Гребцова, Г. Гребенник, Я. Калакура, Ю. Кисельова, А. Костенко, В. Онопрієнко, С. Посохов, О. Ясь [3, 4, 5, 6, 7, 9, 15, 16, 17]). Часто це не лише відгуки на конкретну книжку та її зміст, а справжній діалог високого теоретичного рівня, розмова «за гамбурзьким рахунком» щодо глобальних пізнавальних проблем і викликів історичної науки та міждисциплінарної гуманітаристики. Не випадково, наприклад, що видатний український історик Олексій Ясь завершує огляд книжки «Дисциплінарний образ науки...» своїм дослідницьким кредо, яке схоже на модус «категоричного імперативу» Тетяни Попової: «...позиція цехової відстор-

неності чи показної індиферентності в цих питаннях апріорі про-
грашна для сучасного історика» [17, с. 218].

На завершення пояснимо наш вибір назви — «*біоісторіографічний*» пентакль. З одного боку, як нам здається, біоісторіографія стала смисловою та тематичною віссю, яка єднає все представлене п'яти-
книжжя. Із другого, наша розвідка неминуче тяжіє до біоісторіографічної настанови — історії про історика, бо «пентакль» створювався 14 років, якщо мати на увазі дати виходу книжок, а насправді — усе життя, якщо враховувати внутрішню історію створення циклу від перших ідей, нотаток, штрихів, ремарок, начерків, абрисів. А щодо фігури пентакля (враховуючи складну та неоднозначну семантику і контекстуальність терміну «пентакль», «пентаграма»), то, сподіваємось, що вона зміниться, бо є й інші постаті, які можуть позначити нові творчі задуми відомого одеського історика.

1. Бирман М. А. П. М. Бицилли (1879–1953). Жизнь и творчество / М. А. Бирман. – Москва : Водолей, 2018. – 444 с.
2. Бицилли П. М. Очерки теории исторической науки / проф. П. М. Бицилли. – Прага : Изд-во «Пламя», 1925. – 339 с.
3. Гребенник Г. П. О роли и особенностях биографического жанра в современной историографии / Г. П. Гребенник // Вісник Одеського національного університету. Політичні науки. – 2018. – Т. 23. – Вип. 2 (31). – С. 215–231.
4. Гребцова И. С. Биоисториография: традиции и новации в изучении высшего исторического образования в Украине [Рец. на кн.: Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 455 с.] / И. С. Гребцова // Вісник ОНУ. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2018. – Т. 23. – Вип. 1. – С. 201–204.
5. Калакура Я. С. Исторична наука в Одеському університеті на тлі епохи і очима сучасниці [Рец. на кн.: Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета] / Я. Калакура // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки. – Київ, 2008. – Вип. 3. – С. 489–497.
6. Киселева Ю. А. Методологический и этический потенциал биоисториографии: впечатления от книги [Рец. на кн.: Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика. Одесса, 2017. – 456 с.] / Ю. А. Киселева // Харківський історіографічний збірник. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – Вип. 16. – С. 291–295.
7. Костенко А. Біоісторіописання: синтез нового і традиційного. Огляд монографії: Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Татьяна Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с. / Антон Костенко // Scriptorium nostrum. Електронний історичний журнал. – 2017. – № 3 (9). – С. 273–275.

8. Лотман Ю. М. Биография – живое лицо / Юрий Лотман // Новый мир. – 1985. – № 2. – С. 228–236.
9. Оноприенко В. И. Историография и вызовы постмодерна [Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета. – Одесса : Астропринт, 2007. – 536 с.] / В. И. Оноприенко // Наука та наукознавство: Міжнародний науковий журнал. – 2008. – № 1 (59). – С. 171–173.
10. Попова Т. Н. Авто-био-историографические заметки / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2020. – 296 с.
11. Попова Т. Н. Дисциплинарный образ науки: подходы и понятия / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2019. – 392 с.
12. Попова Т. Н. Жизнеописание ученого-историка на перекрестке историографических традиций. Теория. Методология. Практика / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2017. – 456 с.
13. Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета / Т. Н. Попова. – Одесса : Астропринт, 2007. – 536 с.
14. Попова Т. Н. Петр Михайлович Бицилли: портрет в манере «сфумато» / Т. Н. Попова. – Одесса : Бондаренко М. А., 2021. – 560 с.
15. Посохов С. И. Историография вчера, сегодня, завтра (рец. на кн.: Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета. – Одесса : Астропринт, 2007. – 536 с.) / С. И. Посохов // Харківський історіографічний збірник. – Вип. 9. – Харків : Видавництво НУА, 2008. – С. 254–256.
16. Ясь О. Історіографія в контексті дисциплінарних традицій та персональних вимірів (Попова Т. Н. Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: из истории Новороссийского университета. К 75-летию Исторического факультета. – Одесса: Астропринт, 2007. – 536 с.) / Олексій Ясь // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Київ, 2007. – Вип. 12. – С. 785–791.
17. Ясь О. Рец. на кн.: Попова Т. Н. Дисциплинарный образ науки: подходы и понятия. – Одесса, 2019. – 392 с. / Олексій Ясь // Український історичний журнал. – 2020. – № 1. – С. 211–218.

REFERENCES

1. Birman, M. A. (2018). *P. M. Bitsilli (1879–1953). Zhizn i tvorchestvo* [Bitsilli (1879-1953). Life and Creativity]. Moscow, Russia: Vodolei, 2018. [In Russian].
2. Bitsilli, P. M. (1925). *Ocherki teorii istoricheskoi nauki*. [Essays on the theory of historical science]. Praha, Czechia: Plamia. [In Russian].
3. Grebennik, G. P. (2018). O roli i osobennostiakh biograficheskogo zhanra v sovremennoi istoriografii [On the role and features of the biographical genre in modern historiography]. *Visnyk Odeskogo Natsionalnoho Universytetu. Politychni Nauky*, 23(2(31)), 215-231. [In Russian].
4. Grebtcova, I. S. (2017). Bioistoriografiia: traditcii i novatcii v izuchenii vysshego istoricheskogo obrazovaniia v Ukraine: Retc. na kn.: Popova T. N.

- Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsii. Teoriia. Metodologiya. Praktika / T. N. Popova. Odessa: Bondarenko M. A., 2017. 456 s. [Biohistoriography: Traditions and Innovations in the Study of Higher History Education in Ukraine: Book Review: Popova T. N. Biography of a Scientist-Historian at the Crossroads of Historiographic Traditions. Theory. Methodology. Practice]. *Visnyk ONU. Seriya: Bibliotekoznavstvo, Bibliohrafoznaustvo, Knyhoznaustvo*, 23(1), 201-204. [In Russian].
5. Kalakura, Ya. (2007). Istorychna nauka v Odeskomu universyteti na tli epokhy i ochyma suchasnytsi / Popova T. N. Istoryohrafiya v litsakh, problemakh, dystsyplinakh: Iz istorii Novorossiyskoho universiteta. Odessa: Astroprint, 2007. 536 s. [Historical science at Odessa University against the background of the era and the eyes of contemporaries: Popova T. N. Historiography in personalities, problems, disciplines: From the history of Novorossiysk University]. *Eidos. Almanakh Teorii ta Istorii Istorychnoi Nauky*, 3, 489-497. [In Ukrainian].
 6. Kiseleva, Iu. A. (2017). Metodologicheskii i eticheskii potencial bioistoriografii: vpechatleniia ot knigi: Retc. na kn.: Popova T. N. Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsii. Teoriia. Metodologiya. Praktika. Odessa, 2017. 456 s. [Methodological and Ethical Potential of Biohistoriography: Impressions of the Book: Popova T. N. Biography of a Scientist-Historian at the Crossroads of Historiographic Traditions. Theory. Methodology. Practice]. *Kharkivskiy Istoriohrafichnyi Zbirnyk*, 16, 291-295. [In Russian].
 7. Kostenko, A. (2017). Bioistoriopyssannia: syntezy novoho i tradytsiinoho. Ohliad monohrafii: Popova T. N. Zhyzneopysaniye uchenoho-istoryka na perekrestke istoriohrafycheskykh tradytsiy. Teoriya. Metodolohiya. Praktyka / Tatiana Popova. Odessa: Bondarenko M. A., 2017. 456 s. [Biohistory: a synthesis of new and traditional. Monograph review: Popova T. N. Biography of a Scientist-Historian at the Crossroads of Historiographic Traditions. Theory. Methodology. Practice]. *Scriptorium Nostrum*, 3 (9), 273-275. [In Ukrainian].
 8. Lotman, Iu. M. (1985). Biografiya – zhivoe litco. [Biography – a living person]. *Novyi Mir*, 2, 228-236. [In Russian].
 9. Onoprienko, V. I. (2008). Istoriografiya i vyzovy postmoderna. Popova T. N. Istoriografiya v litcakh, problemakh, distsiplinakh: Iz istorii Novorossiiskogo universiteta. Odessa: Astroprint, 2007. 536 s. [Historiography and the challenges of postmodernism. Popova T. N. Biography of a Scientist-Historian at the Crossroads of Historiographic Traditions. Theory. Methodology. Practice]. *Nauka ta naukoznaustvo: Mizhnarodnyi Naukovyi Zhurnal*, 1 (59), 171-173. [In Russian].
 10. Popova, T. N. (2020). *Avto-bio-istoriograficheskie zametki*. [Auto-bio-historiographical notes]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
 11. Popova, T. N. (2019). *Distciplinarnyi obraz nauki: podkhody i poniatiia*. [Disciplinary image of science: approaches and concepts]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
 12. Popova, T. N. (2017). *Zhizneopisanie uchenogo-istorika na perekrestke istoriograficheskikh traditsiy*. [Biography of a Scientist-Historian at the Cross-

- roads of Historiographic Traditions.Theory. Methodology. Practice]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
13. Popova, T. N. (2007). *Istoriografiia v litcakh, problemakh, distciplinakh: Iz istorii Novorossiiskogo universiteta*. [Historiography in personalities, problems, disciplines: From the history of Novorossiysk University]. Odessa, Ukraine: Astroprint, 2007. [In Russian].
 14. Popova, T. N. (2021). *Petr Mikhailovich Bitcilli: portret v manere "sfumato"*. [Peter Mikhailovich Bitcilli: a portrait in the manner of "sfumato"]. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A. [In Russian].
 15. Posokhov, S. I. (2007). Istoriografiia vchera, segodnia, zavtra (Book Review: Popova T. N. Istoriografiia v litcakh, problemakh, distciplinakh: Iz istorii Novorossiiskogo universiteta). [Historiography yesterday, today, tomorrow (Book Review: Popova T. N. Historiography in persons, problems, disciplines: From the history of Novorossiysk University. Odessa: Astroprint, 2007. 536 s.]. *Kharkivskiy Istoriohrafichnyi Zbirnyk*, 9, 254-256. [In Russian].
 16. Yas, O. (2007). Istoriografiia v konteksti dystsyplinarnykh tradytsii ta personalnykh vymiriv (Popova T. N. Istoriografiia v lytsakh, problemakh, dystsyplinakh: Iz istorii Novorossyiskoho universiteta. K 75-letiyu Istoricheskoho fakulteta. Odesa: Astroprint, 2007. 536 s.) [Historiography in the context of disciplinary traditions and personal dimensions: Popova T. N. Ystoriografiia v lytsakh, problemakh, dystsyplinakh: Yz ystoriy Novorossyiskoho unyversyteta]. *Ukrainskyi Arkheohrafichnyi Shchorichnyk. Nova Seriia*, 12, 785-791. [In Ukrainian].
 17. Yas, O. (2020). Rets. na kn. Popova T. Distciplinarnyi obraz nauki: podkhody i poniatiia. Odessa, Ukraine: Bondarenko M. A., 2019. 392 s. [Book Review: Popova T. N. Disciplinary image of science: approaches and concepts]. *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 1, 211-218. [In Ukrainian].

Рукопис одержано 21.10.2021 р.

Inna GOLUBOVYCH, D.Sc. (Philosophical), Professor, Chair of Philosophy Department, Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine).

Biohistoriographic “pentacle” of Tetyana Mykolayivna Popova.

The corpus of of monographs of the well-known researcher, historian-methodologist, professor of Odessa I. I. Mechnikov National University Tetyana Popova is presented as thematic, problematic, stylistic integrity. Five books were presented: “Historiography in Persons, Problems, Disciplines: From the History of Novorossiysk University” (Odessa, 2007), “Biography of a Scientist-Historian at the Crossroads of Historiographical Traditions” (Odessa, 2017), “Disciplinary image of science: approaches and concepts“ (Odessa, 2019), ”Auto-bio-historiographical notes“ (Odessa, 2020), ”Peter Mikhailovich Bitcilli: a portrait in the manner of “sfumato” (Odessa, 2021) were presented in 2007-2021. The main areas of research of the author are the disciplinary history of historiography, bio-historiography and regional historiography, bitcilian studies). It is emphasized that T. Popova formulated her own image of problem-disciplinary oriented sci-

ences, the structure of which includes two interrelated institutional levels: the problem organization of science (the so-called “leading edge of science – problem-oriented research”) and disciplinary organization of science, components of which – scientific and educational disciplines. It is proved that the presented body of works has significantly enriched the intellectual landscape of historical science and interdisciplinary humanities.

Key words: T. M. Popova, P. M. Bicilli, biohistoriography, disciplinary image of science, disciplinary turns, biographical turn, bio-portrait, bio-model, manner and principle of “sfumato”.